

27 Afstemming (24) De getallen en 'zichzelf denkende werkelijkheid'

In gesprek met Plotinus en Harrynomos

Harrie Regtering¹

24082023

24 augustus 265 n.C. Het is warm in het grootste stadion van Rome. In overeenstemming met zijn status zit de wijsgeer Plotinus (204-270 n.C.) vooraan onder een luifel. Hij is een zestiger en is gekomen om zijn leerling Porphyrius te zien optreden. Op het moment kijkt hij naar een partij Grieks-Romeins worstelen. Hij vindt onder meer dat niet degene die aan het spel deelneemt de grootste prestatie levert, maar degene die toekijkt. Bij hem aan tafel zit Harrynomos, in het echte leven zijn buurman, liefdevol 'de pythagoreeër' genoemd. Porphyrius, voor wie ze zijn gekomen, is overigens net als veel pythagoreeërs eerder, een verklaard tegenstander van het eten van dieren. Op de tafel staat alleen plantaardig voedsel.

Beide mannen beschouwen Pythagoras als één van 'de voortreffelijken'. Over zijn werk dat dan al acht eeuwen oud is voeren ze nog steeds gesprekken. Kern van Pythagoras' opvatting is dat er een getal zit in alles wat werkelijk is. Dat getal komt niet te voorschijn door bijvoorbeeld een steen stuk te slaan. Maar door uit te gaan van het beginsel (*archè*) dat de natuur een wiskundige grondslag heeft. Getallen zelf worden voortgebracht door het onbepaalde (*apeiron*) en zijn uitdrukking van de bepaling (door een ziel in een mens). Reeksen getallen en mathematische modellen leren mensen de werkelijkheid kennen. Een deugdzaame ziel levert de juiste verhouding van getallen, een gezonde geest en lichaam, een rechtvaardige maatschappij, een geordende kosmos op: harmonische afstemming.

Het gesprek over Pythagoras en getallen spreekt voor hen vanzelf. Ze kunnen tijd vertragen en versnellen. Ze zitten in een gebouw dat er al 200 jaar staat en dat nog eeuwen een van de grootste amphitheatres in de wereld blijft. Hoe groot de onrust ook is. De afgelopen dertig jaar hebben Barbaarse invasies, de plagen, de inflatie en ontvolking hun tol van de inwoners van de stad geëist. En ze weten dat het ergste altijd nog moet komen. Plotinus is door zijn werk zowel einde als nieuw begin. Hij wil met zijn systematische benadering recht doen aan de klassieke Pythagoras (570-500 v.C.), Plato (427-347 v.C.) én Aristoteles (384-322 v.C.) en tevens door die systematiek een nieuw begin voorbereiden.

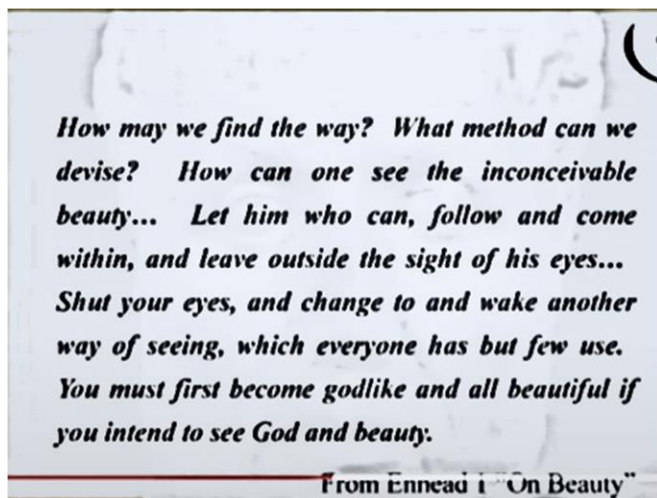
In de dynamiek van hun tijd, op de rand van een nieuw begin, vinden Plotinus en Harrynomos een koene invalshoek voor het gesprek: hoe ver zal de mens in de 21^e eeuw zijn in het streven naar perfectionisme in kennis, maken, bouwen, besturen etc. en zijn onze klassieke ideeën (ook over getallen) dan nog wat waard?

'Ik denk, zegt Plotinus, dat mensen over achttien eeuwen niet aan een plaats zoals hier mijn School, gebonden zijn om die bronnen nog te raadplegen. Ze hebben media waarmee alles veel sneller en niet plaatsgebonden gaat. Iets als een soort wolk waar ze

¹ regte061@planet.nl; www.watiknietbegrijp.nl

getallen, andere symbolen, beelden, geluiden, teksten instoppen en uithalen. Ongetwijfeld gaat ook de hele wiskunde en het rekenen met getallen sneller. Dat kun je op je 10 vingers natellen². Misschien kijken ze in de materie al naar de atomen. Stel je voor dat ze dan in levende en dode lichamen kunnen kijken en daarin de getallen kennen. Komen mensen daardoor steeds verder los van de directe relatie tussen zintuigen en materie? Beweegt de ziel zich dan nog vrijer tussen het Ene en de materie dan nu het geval is?

Harrynomos knikt, dat kan hij zich voorstellen. 'Wat destijds voor Pythagoras en nu voor ons geldt, geldt dan ook nog steeds, zegt Harrynomos. Iemand tekent de stelling van Pythagoras $a^2 + b^2 = c^2$ in het zand aan de kust, de golven zullen dat uitwissen, maar de stelling blijft onverkort bestaan. Net als nu zullen kinderen dat op school leren. En alle andere wiskundige bewijzen die in de loop der tijd overeind zijn gebleven. Hopelijk leren ze ook dat wie de deugden wil leren kennen de getallen moet kennen die voor orde en harmonie zorgen, omdat de dingen afbeeldingen van de getallen zijn. De helft van de weg is daarmee afgelegd. In de andere helft van de weg speelt het getal geen kwantitatieve maar een kwalitatieve rol in de zielsverhuizing. Doordat lichaam en geest zijn gescheiden moet de geest zich bevrijden van de verontreiniging door het lichamelijke. Zoals je weet oefen ik veel in meditatie. En door met getallen bezig te zijn, me op tellen te concentreren, ben ik het meest realistisch én kan ik ontsnappen naar een hoger niveau van de werkelijkheid waar ik zelf ook toe behoor.'

'Ik vind het mooi dat Pythagoras het getal zowel fysiek - wat moet een handelaar in metaal en andere grondstoffen zonder getallen bij het afwegen? - als mythisch laat bestaan. Het getal is het 'wat-is-het' van de zijnden. Daarmee bespelen de pythagoreeërs tegelijk het instrument van de logos en van de mythe. zegt Plotinus. Zo horen en zien we de orde in de kosmos: getallen bepalen het onbepaalde en begrenzen het onbegrensde³. Mij gaat het om dat *zien* en het verschil met *kijken* (kader).

Gebruiken 21^e eeuwse mensen, door alle apparaten en hun lichaamsbewustzijn, het verschil tussen die twee beter? Staan ze door de technische afstand van de zintuigen steeds meer open voor de emanatie van de Geest en van het Ene in de ziel?

Harrynomos vindt dat wel ver gaan en helemaal niet nodig voor een benadering waarin het getal de centrale rol speelt. 'Is het niet al mooi dat er voor alle variatie in de natuur waarop Aristoteles ons al wees, een getal is? Goed er is tijd nodig om al die getallen in de variëteit te vinden en om daar op een precieze manier in de wiskunde mee te werken.

² Digit = vinger; nummer; cijfer. Zie over getallen ook Russell, *History of Western Philosophy*, (1946), 1961 168

³ In de *Metafysica* (boek III) heeft Aristoteles in zijn debat met Plato en de pythagoreeërs uit zijn eigen tijd op allerlei wijzen kritiek verwoord om dat 'wat-is-het' nog preciezer te bepalen.

Maar als je ze hebt, elk getal horend bij dat ene, met een kleine e, heb je dan al niet genoeg inzicht? En wel een steeds groeiend inzicht over het geheel van de getallen zonder die nog eens te hoeven zien als indicatoren van wat daar nog onder ligt?’

Maar Plotinus volhardt: ‘Mensen kunnen de harmonie van de getallen in de externe wereld pas echt *zien* door de ziel (onderste laag) *naar binnen te richten* en te laten inspireren door de Geest (*nous*). *Per slot van rekening*, zegt Plotinus, is alles wat door getallen uitgedrukt wordt een manifestatie van het *Ene* (bovenste laag). Stel je de ziel daarbij voor als een eeuwig stromende rivier. Die rivier brengt zowel in als buiten het water materie waar mensen iets mee kunnen doen in hun leven: voedsel (vangst en oogst), werktuigen (boten, viskunde, navigatie, landbouw, veeteelt) en daarmee kennis om te maken wat daarvoor nodig is, brengt vruchtbare grond. Met de materie en de ziel gaat het net zo.

‘Het denken van Plotinus is echter juist dit: metafysica. ‘Noodzaak zetelt in de geest, overtuiging in de ziel” schrijft Plotinus. Wanneer men de noodzaak van Plotinus’ uitgangspunten accepteert – dat eenheid ten grondslag ligt aan de veelheid, dat een volmaakte, gedachte en zichzelf denkende werkelijkheid vooraf gaat aan de wereld van onze ervaring, dat niet uitgaan tot de wereld maar inkeer in het eigen innerlijk de mens tot zijn oorsprong en tot zijn bestemming brengt – ontvouwt heel het plotiniaanse universum zich met dwingende kracht’ (Oosthout, 2015, I, 418)

Mensen leren steeds meer om hun activiteiten op elkaar af te stemmen en in kleinere of grotere verbanden (nederzettingen, dorpen en steden) hun onderlinge relaties te regelen. De ziel wordt steeds slimmer door zijn grotere aandeel in het Geestelijke, waarin niet het ene maar het Ene uitstraalt. Waar in elke analyse de synthese, in elk gekend deel het geheel zichtbaar is. De ziel, met Aristoteles opgevat als zelf een *potentie* die zich vanuit de biologie *realiseert* en dat alleen maar doet door steeds beter in te zien hoe de potentie van alle variatie in de materie zich volgens eigen wetten en de wiskunde kan realiseren.

Wiskunde en logica blijven net als nu onverkort belangrijk om feiten te ordenen. Even belangrijk is het kunnen hanteren van andere tekens en symbolen bij vragen die in de wiskunde en logica nog metafysische raadsels zijn en overstijgen. De verhalen daarover en daaromheen loodsen ons verder door de schijn. Wiskunde geeft controle en verhalen geven houvast; samen geven ze vertrouwen, drukken de kwaliteit uit van mens-zijn. Zonder dat is een harmonie van het getal op welk gebied dan ook zinloos⁴. Resulteert in vernietiging, kwaad. Harmonie scheppen mensen met hun bezielde daden en oordelen op elk denkbaar terrein. Voortbouwend op daden en oordelen van anderen. Ze streven uit verlangen en met passie naar perfectie en vereniging met iets dat groter is. Voor de synthese, het hoogste idee, zoals het Ene, gebruiken ze dan andere woorden in de filosofie en daarbuiten.’

Luid klaroengeschal overstemt het gesprek tussen Plotinus en Harrynomos. Het gaat niet verloren in de maalstroom van de tijd. Als er vele eeuwen later redeloze vernietiging dreigt van al het bereikte Goede, wordt hun gesprek door anderen steeds weer herhaald en herzien. Om aldus in plaats van die dreigende vernietiging een nieuwe oorsprong te vinden vanuit al het reeds bereikte Goede door verdere realisatie van de potentie van de ziel.ⁱ

⁴ Benjamin Labatut, *The MANIAC* (2023, Penguin) is een op feiten gebaseerde verhalende reconstructie rond het leven en werk van John von Neumann en zijn fascinatie voor het getal. Mensen vergalopperen zich vaak.

ⁱ Gebruikte bronnen zijn Cassirer, Russell, Arendt, Rist, Hadot, Zintzen (in Jüttemann), Oosthout, Wildberg. Naast Tarnas, de Atlas, Störig, Gottlieb en andere gebruikelijke filosofiegeschiedenisboeken. *Filosofie-Tijdschrift* jaargang 16/3 (2006) is aan Plotinus gewijd met o.a. artikel van Oosthout, ook te vinden op zijn website <https://anhypotheton.eu/txt/pythaiamb1.php>. Zie ook de *Mainzer Beobachter*, blog van Jona Lendering over Pythagoras en de website Geestkunde.net van Freek van Leeuwen over Plotinus en andere onderwerpen. Verder heeft Camus als 24 jarige zijn filosofiescriptie over Plotinus en Augustinus geschreven. Piet Ransijn heeft in het internettijdschrift *Civis Mundi* nr 97 een stuk over Camus, Plotinus en Augustinus gepubliceerd.